

קונטרס

ארגמן אינו תכלת

עניינו לבאר שחילזון הארגמן כהה קוצים אינו חילזון התכלת הנצרך למצות צצית
ובגדי כהונה

נכתב בס"ד ע"י

יעקב שמשון בהר"ר משה שפירא

אגרות משה 27 ביתר עילית, תשע"ה

דוא"ל: YSHAPIRA@MEHADRIN.NET

קונטרס ארגמן אינו תכלת

הקדמה

כתוב בתורה "ונתנו על צצית הכנף פתיל תכלת" (במדבר ט"ו ל"ח). אמנם מזה כאלף שנים אין באפשרותינו לקיים מצוה זו. והנה לפני כמאה שנים נתעורר האדמו"ר מראדזין לחפש את חילזון התכלת האבוד, והוא סבר שדג הדיונון הוא החילזון, ועשה מדמו צבע, וממנו משתמשים עד היום חסידי ראדזין וחלק מחסידי ברסלב. אמנם כמעט כל גדולי ישראל לא הסכימו עמו ולא נתקבלה התכלת שלו בכלל ישראל (ע' ערוך השלחן סי' ט סעיף יב). ואחרי שנים הרב יצחק הרצוג עשה מחקר בנושא והעלה שחילזון הינטינה הוא התכלת, (אמנם לא ידוע לי שהצליחו להנפיק מזה צבע). ובשנים האחרונות טענו כמה חוקרים שחילזון הארגמן כהה קוצים (murex) הוא חילזון התכלת. ורבים משתמשים בזה לציציותיהם. ונתתי אל לבי לחקור ולבדוק עד כמה שידי מגעת האם אכן זה הוא חילזון התכלת, ומצאתי כמה ראיות שלא זהו החילזון האבוד. וגם בדקתי על מה מתבססים הטוענים שזהו התכלת, ולא מצאתי בראיותיהם שום ראיה ברורה שא"א לדחותה.

ואף שנידון זה מסור להכרעת גדולי ישראל ואין ראוי לאדם כמוני להיות הדיוט קופץ בראש, הנה להלכה אין צריך לדברי שידוע שרוב גדולי ישראל לא משתמשים בתכלת זו, וכן רוב הרבנים ותלמידי החכמים. וגם מרן הגרי"ש אלישיב כבר פסק בקובץ תשובות (ח"א סי' ב) לא להשתמש בזה. ודברי לא נצרכים אלא לבאר טעמים.

על כן באתי בזה במגילת ספר לברר עיקרי הסימנים של התכלת המבוארים בגמ' ובראשונים (בקצרה), ולבאר הראיות שאין זה התכלת, ולסתור הראיות שהביאו מצדדי הארגמן כהה קוצים. והוספתי עוד נידון אם אפשר לקיים המצוה בזה אף אם נאמר שזה אכן התכלת. וגם העתקתי את תשובת הגרי"ש אלישיב שליט"א, וכן את מש"כ בזה הרב (הראשי) יצחק אייזיק הרצוג. וצינתי לעוד כמה שכתבו בזה.

ואל ה' אשא תחינה שנזכה להבחין בין תכלת לקלא אילן.

סימני חלזון התכלת

א] מנחות מד. חלזון זה גופו דומה לים [פירש רש"י מראה גופן] וברייתו דומה לדג [פירש רש"י לפי הג' השטמ"ק תבנית דיוקנו, ובפ"י ר"ג "צורתו"] ועולה א' לע' שנה.

ב] רמב"ם צצית ב, ב: חלזון הוא דג שדומה עינו לעין התכלת [וי"ג ים] ודמו שחור כדיו. ובים המלח הוא מצוי [מש"כ ים המלח פי' הגה"ק מראדזין בים מלוח לאפוקי כינרת וכדו', ע"ש].

ג] שבת עה. כמה דאית ביה נשמה צבעו יותר צלול, ולכן לא ניחא לי' להורגו כשמוציא ממנו את הדם.

ד] בתוס' בשבת (עה. ד"ה הצד ובדף צד. ד"ה שהחי) משמע שמיד כשמוציאים אותו מהמים - מת. ובהג' הרא"ם הורו"ץ שם כתב דמכמה מקומות משמע שהחילזון חי גם בלי מים ועולה להרים. וכנראה כוונתו לסנהדרין צא. עלה להר וכו', וע' רש"י שם, וע"ע במגילה ו. שמבואר שם ברש"י שעולה להרים. [ומרש"י מגילה יש לדחות שר"ל שעולה לנחלים שבהרים, אמנם מסנהדרין - ודאי מוכח]. וע' יד רמ"ה סנהדרין צא. שחולק על רש"י שם וכתב שאינו חלזון התכלת. וייתכן שכ"ד התוס'.

ה] בתוס' בשבת (עה. ד"ה כי) כתבו "דם חילזון הראוי לצביעה מיפקד פקיד". ומדברי הרמב"ן (בחידושיו לשבת צה. ד"ה חולב) נראה שחולק ע"ז, דבדבריו מבואר שבהוצאת דבר הטמון בכיס כגון חולב חייב אף אם אינו גידולי קרקע, ובשבת עה. מבואר גבי חילזון שנצרך גידולי קרקע. וע"ע ריטב"א שבת עה. בשם רמב"ן.

ו] בתוס' בשבת (עה. ד"ה טפי) מבואר דהוי פסיק רישא שימות החילזון כשמוציאין הדם הצובע. וברמב"ן אליבא דרש"י מבואר שאפשר לפצוע באופן שאינו פסיק רישא, והובא פי' זה גם בריטב"א ובחי' הר"ן.

ז] בריטב"א בשבת עה. כתב שהחילזון הוא גוף אטום ואינו בעל איברים.

ח] לפי הרמב"ם צ"ל שהחילזון אינו ניזון מצמחים [ועכ"פ אינו מזונו העיקרי], שהרי לדעתו (בהל' שבת ח, ז - ע"ש במ"מ) בהמה נחשבת גידולי קרקע משום שניזונית מגידולי קרקע, והחילזון אינו גידולי קרקע כמבואר בשבת עה. [אבל לדעת התוס' (בשבת עג: ד"ה מפרק) בהמה לא נחשבת ג"ק לענין שבת, ולשיטתם אין הכרח].

כמה ראיות שחילזון הארגמן כהה קוצים אינו חילזון התכלת:

א. בספר לולאות תכלת הובא בסופו לקט מדברי ספרים ישנים שכתבו על חילזון הארגמן, ושם כתוב בשם אריסטו "אחרי שהם ניצודים הם חיים לחמישים יום בערך." (עמ' 265). ובשם פליניוס כתב שם "אחר שצדו אותם הם חיים עד שבע שבועות." (עמ' 267). וזה אינו מתיישב עם דברי התוס' בשבת (עה. וצד). שכתבו שמת סמוך לצידתו, ולכן מוציאים הדם מיד אחר הצידה. וכן מבואר בריטב"א

(החדש) בשבת עה. (ד"ה תנו רבנן, וכן בד"ה וליחייב), וכ"כ שם בחי' הר"ן (החדש – שנדפס ע"ש הריטב"א) בד"ה הצד. ואף שמדברי רש"י יש ראייה שחולק על תוס' – הראיה מרש"י היא ממש"כ שעולה להרים ושכל ההר מתמלא מחלזונות, וגם זה לא מצאנו בחלזונות אלו, וכנראה שאינו מציאותי לפי תכונתם שאינם מהלכים.

ב. מבואר בשבת עה. שעדיף שלא ימות **בשעת** הוצאת הדם. ובחלזונות הארגמן נראה מהספרים שהובאו בלולאות תכלת (הנ"ל) דאינו כן, אלא רק שלא ימותו **לפני** הוצאת הדם. ובפרט ממה שכתב שם בשם אייליאן "צריך לרסקו במכה אחת עם אבן כי אם הוא עוד חי ויצטרך למכה שניה יפסידה מלצבוע בו, כי הצער יגרום לדג להפריש צבעו וייספג לתוך הבשר או יצא בדרך אחרת." (עמ' 269).

ג. במנחות מד. "וברייתו דומה לדג." פי' רש"י תבנית דיוקנו (לפי גירסת השטמ"ק). ובפי' רבינו גרשון "צורתו". ובחלזונות הארגמן קשה למצוא דמיון לדג. ובספר לולאות תכלת (מעמ' 126) האריך להוכיח שכל בעלי החיים הימיים נקראים דג, ולכן פי' דומה לדג שהוא חי במים ופרה ורבה ובעל עצמות. אמנם פירוש זה ב'דומה לדג' אינו מתאים לפי' רש"י ורבינו גרשון. ואין לפרש שצורתו דומה לבעל חי ימי, שהרי יש בעלי חיים ימיים בהרבה מאד צורות, וע"כ שכוונת חז"ל לדג רגיל, וזה לא מתאים לחלזונות אלו. אמנם מה שכתב בלולאות תכלת (עמ' 135) שמספיק דמיון קצת לדג זה דבר שאפשר לשומעו, וצריך לבדוק אם חלזונות אלו דומים לדג יותר מחלזונות אחרים, וצ"ע.

ד. הרמב"ם (הל' ציצית ב, ב) כתב "ודמו שחור כדיו." ודם הארגמן הוא "צלול הנוטה לאדמימות" (כך כתוב בעלון שהוציאו 'חברת מעלה'). ומה שכתבו ליישב (בעלון הנ"ל) שכשיש כמות גדולה הוא שחור אינו מיישב דלא משמע ברמב"ם שמדובר בכמות גדולה. ומה שכתבו שם עוד תירוץ שאחרי שמתייבש הוא שחור גם זה אינו מיישב דלא משמע כן ברמב"ם, ובפרט שגם דם אדם אחר שמתייבש נהיה שחור, ולא שמענו שמגדירים דם אדם כשחור.

ה. עוד ראיתי במאמר מהרב שלמה אנגלארד (האדמו"ר מראדזין) שליט"א שטען שבארגמן הצבע הכחול מופק רק ע"י חשיפה לשמש. וזה אינו מתיישב עם מש"כ במנחות מב: "הא תכילתא היכי צבעיתו לה. א"ל מייתנין דם חלזון וסמנים ורמינן להו ביורה [ומרתחין ליה] ושקלינן וכו'." ולא הוזכר כלל חשיפה לשמש. ומה שיש משיבים ע"ז שבזמנם כל צביעה היתה בשמש – זה תמוה, דמהיכי תיתי שלא היו עושים כן בבתים. [ואין לומר שלא היה מצוי תנורים בתוך הבתים דע' ב"ב כ: שמשמע שהיה דרך להעמיד תנורים בבתים ובעליות.] וגם אם עושה הצבע בחוץ היה לגמ' לומר שצריך להיות בשמש ולא ביום מעונן ולא בצל אילן או בית וכדו'.

נידון על כמה מהראיות שהביאו להוכיח שהארגמן הוא התכלת:

א) הראיות מתבססות על הנחת יסוד שלא יתכן לומר שיש כמה מינים ורק אחד מהם כשר, שהרי אף אם נדע על חילזון מסויים שבו השתמשו היוונים והרומאים, ואף אם נדע שגם חילזון התכלת נקרא פורפורה – עדיין אין לנו ידיעה ברורה שזה התכלת שהרי יש כמה מיני פורפורה [כמבואר בדברי אריסטו שהובאו בסוף ספר לולאות תכלת (עמ' 263), ובדברי ויטרוביוס (שם עמ' 265), ובדברי פליניוס (שם עמ' 268)]. והנה בספר לולאות תכלת (עמ' 101-102) הוכיח מעירובין צו שהיו צובעים מהתכלת הכשר גם הרבה דברי חול, ואח"כ כתב "ולכן אין לומר אולי היו ב' סוגי תכלת מב' חלזונות הנקראים פורפורה א' כשר וא' פסול, כי ודאי השתמשו בסוג תכלת הכשר למצוה ברובו לצורכי חול", ואיני מבין מה הראיה מזה, ואולי כוונתו שאם היה תכלת פסול מדוע לא השתמשו בו, וזה אינו ראי', אולי התכלת הפסול לא היה במקומותיהם, או שהיה יקר יותר, או שלא היו מכירין דרך צביעתו, וכדומה, וגם יתכן שהיה מצוי אלא שצבעו שונה במקצת מצבע התכלת הכשר, ומי שרצה צבע כזה - היה משתמש בתכלת הכשר.

עוד הוסיף שם: "ובפרט שאין שום רמז שהיו ב' מיני תכלת בשום מקום", ואיני יודע מדוע צריך לכתוב על זה.

עוד הוסיף שם: "אדרבה מהא שהגמ' נותנת בדיקה להבחין בין קלא אילן ותכלת, ולא בין ב' סוגי התכלת שניהם מחלזונות עם אותו שם, נראה תמוה מאוד לומר דבר כזה". ונלע"ד דגם ראי' זו יש לדחות: מה שמצאנו שצריך הבחנה בין קלא אילן לתכלת - זה משום שהיו רשעים מזייפים בכוונה מקלא אילן, (כך משמע לכאור' מב"מ ס"א:א) וזה ודאי לא קשה מדוע לא נחוש לזיוף של תכלת מחילזון הפורפורה של הגויים, שהרי זיוף עושים מדבר זול, והפורפורה של הגויים הוא יקר (שנזכר במדרש שפורפורה הוא בגד מלכות), אלא שיש משמעות ברש"י במנחות מב: שיש גם חשש לטעות של מי שאינו מומחה שיחשוב שמותר לצבוע הציצית בקלא אילן, ומ"מ אין ראיה לעניינינו דייתכן שהצבע שהיו עושים מהחילזון של הגויים היה שונה במקצת מצבע הציצית, וגם יתכן שלא היה מצוי בבבל במקום האמוראים. ועוד, דאם אנו חוששין למי שאינו יודע ממה צריך לצבוע א"כ לא שאל לחכמים אלא ראה צבע וסבר מעצמו שכל הענין להגיע לצבע כזה ואין נפק"מ ממה - א"כ ודאי אדם כזה יעשה הצבע מקלא אילן דמשמע שה' דבר זול (ע' רש"י ב"מ סא: ד"ה קלא) ולא יוציא הון על קניית פורפורה של גויים. ומה שלא הצריכו חז"ל להזהיר לאלו שיוודעים שצריך דבר מסוים שלא יטעו בין חילזון לחילזון - זה לק"מ שהרי נתנו סימנים (במנחות מד.) ובפשטותם של סימנים אלו אין לטעות לחשוב על חילזון הארגמן שזה הוא, וגם היתה מסורת ע"ז והכירו צורת החילזון. [ולפ"ז אין הכרח מדברי המקור חיים לבעל החו"י (יח, ב) שכ' שנעשה מדג פורפור, שייתכן שהיה עוד דג שנקרא פורפור, כמו שהבאתי לעיל מדברי חכמי יון שיש כמה מיני פורפור].

ב) בספר לולאות תכלת (עמ' 116) הביא מרמב"ן (תצוה כח, ב) שבגדי כהונה הם לבושי מלכות בדמותם ילבשו המלכים וכו' והתכלת גם היום לא ירים איש את ידו ללבוש חוץ ממלך גויים". ולענ"ד אין מזה ראי', דהרמב"ן אמר שדומה לבגדי מלכות, וע"ז הביא ראי' שגם היום צבע כעין זה הוא בגד מלכותי, אבל אין הכרח שנעשה מאותו חילזון (ואפילו לא מוכח שזה אותו צבע בדיוק). [ובזה אפשר לדחות גם

הראי' שהביא שם מהרקנטי, אבל בזה אינו נצרך שבכלל לא כ' שהמעיל הוא בצבע פורפירא רק כמו שלבן מלך מלביש הפדגוג בגד מלכותי – שזה פורפירא כך הקב"ה הלביש את אהרון בגד מלכותי במלכותו של הקב"ה.

(ג) מה שהביא בלולאות תכלת עמ' 117 מתרגומים יווניים שמתרגמים תכלת היקנתוס אינה ראייה, שזהו שם הצבע, והם היו מנפיקים צבע זה מהחלזונות שלהם ואנו היינו מנפיקים מחלזון התכלת שלנו ומ"מ שם הצבע אחד הוא.

(ד) עוד הביא בס' לולאות התכלת מהראבי"ה (ברכות כה) שכתב "גרסינן ביר' בין תכלת לכרתי בין פורפורין ובין פריפינין והוא מעיל שקורין בל' לעז פורפורה ויש שדומה לו קצת." ולענ"ד מזה יש ראייה להיפך שפורפורה אינו התכלת של הציצית, שאם כוונת המשנה לפי היר' הזה היינו לציצית מדוע צריכה לומר סימן לצבע מהבגד של המלכים הגויים, הרי לכל יהודי בזמן המשנה הי' תכלת בציציתו, ובמקום לתת סימן ממה שמצוי לכל אחד, יתנו סימן ממה שמצוי רק למלכים או לעשירים! וצ"ל שהיר' סבר שה"תכלת" שמוזכרת במשנה אינה תכלת של צצית אלא סוג אחר של תכלת, ולכן הוצרכו לתרגם ל"פורפורין". [ואף לדעת הלולאות תכלת שהכוונה לתכלת של צצית - כבר כתבתי לעיל שיש כמה מיני פורפורה, וגם גירסא זו ביר' אינה לפנינו.]

(ה) יש שהביאו ראייה ממש"כ בתוספתא (מנחות טו) תכלת אין כשרה אלא מן החילזון וכו', מדלא כתוב מאיזה חילזון משמע שאין חילזון פסול. אמנם ראייה זו מתבססת על הנחה שהארגמן נקרא בלה"ק חילזון, ואיני יודע מנין.

(ו) יש שטענו מדוע לא הזכירו חכמי אומות העולם חילזון תכלת מלבד הארגמן. והנה כבר הזכרתי שהם כתבו שיש כמה מיני פורפורה, אמנם איני יודע אם ייתכן שאחד מאלו יכול להתאים לתכלת. אמנם בלא"ה כמדומני שספרי האומות שיש מתקופת התנאים והאמוראים הם בעיקר מחכמי יון ורומי, וייתכן שבמקומם לא היה חילזון זה מצוי.

נידון אם אפשר להשתמש בחילזון למצוה אף אם נאמר שהוא

התכלת מהרב יוסף חיים הוקמן:

דברי הרמב"ם בפירוש המשניות מנחות ריש פרק ד': והחוט הזה נקרא תכלת שנאמר ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת. ואינו נמצא בידינו היום לפי שאין אנו יודעים לצובעו שאין כל מין תכלת בצמר נקרא תכלת אלא תכלת ידועה שאי אפשר לעשותה היום. ועל כן אנו עושים בלבן לבדו. עכ"ל. משמע שהיום אין אנו לובשים תכלת משום שהמין ממנו צובעים אינו ידוע לנו. ועל כן אם נגלה את המין, נוכל לזכות במצוה זו שוב.

אולם, בדפוסים ראשונים של פירוש המשניות להרמב"ם כתוב "לפי שאין אנו יודעים לצובעו שאין כל עין תכלת בצמר נקרא תכלת". הרי שבמקום "מין" כתוב "עין". ופירוש המילה "עין" הינו "מראה". כדכתיב [במדבר יא' ז'] "והמן כזרע לבן ועינו כעין הבדולח". ותירגם אונקלוס, וחזוה כחזו בדלחא. [את הדפוס הקדמון של פיהמ"ש אפשר למצוא באוצר החכמה]. ובזה עולה לשון הרמב"ם כהוגן, משא"כ לפי הגירסא "מין" לא מתאים כ"כ הלשון "שאין אנו יודעים לצובעו", וגם הלשון "שא"א לעשותה", שהרי לפי גירסא זו החיסרון הוא שאין לנו את החילזון, ולא שאיננו יודעים איך לצבוע ואיך לעשות.

ובתרגום של הרב קפאח שתירגם את פירוש המשניות מחדש, תירגם: ואינו אצלנו היום לפי שאין אנו יודעים צביעתו, לפי שאין כל גון תכול בצמר נקרא תכלת, אלא תכלות מסוימת שאינה אפשרית היום, ולפיכך אנו עושים הלבן לבדו, ע"כ. הרי שתרגומו עולה בקנה אחד עם הדפוס הקדמון!

ואם כן הדברים, הרי שהרמב"ם לא חשש מהמין של התכלת. ונראה שהמין היה ידוע לו כפי שנראה ממה שמתאר את המראה של הדיו בתהליך הצביעה [הלכות ציצית פ"ב ה"ב]. אלא אין אנו לובשים תכלת משום שאין יוצאים ידי המצוה בכל גוון של תכלת. בנוסף מבואר דעת הרמב"ם, שגם על צד הספק, שמא יעלה בידם הגוון האמיתי, לא היו לובשים תכלת. וייתכן שקשה לייצר את הגוון האמיתי וע"כ אינו סביר שתעלה בידנו. ולפ"ז אף אם הארגמן הוא התכלת א"א לקיים המצוה בזה.

[וישנה בעיה נוספת, והיא שלא הוכרעה מחלוקת הראשונים אם צריך להוסיף סמנים, כמש"כ בישועות מלכו והביאו הגרי"ש אלישיב, וכדלהלן].

תשובת הגרי"ש אלישיב שליט"א

בקובץ תשובות ח"א סי' ב כתב מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א וז"ל "ע"ד השאלה האם ראוי ונכון להטיל צצית צבוע בצבע תכלת אחרי שלדעת חוקרים בזמנינו ברור להם שמצאו את החלזון שאמרה תורה. ואף אם נטיל ספק בדבר מ"מ לא גרע מקלא אילן (לא יהא אלא לבן), ומאיך מרוויחים שמא באמת הוא החלזון האמיתי ומקיימים מצות צצית ככל חוקתו ומשפטו הכתוב בתורת משה.

אכן דבר זה כבר היה לעולמים וכידוע שלפני יותר ממאה שנה סבר אחד מגדולי האדמורים שהוא מצא את החלזון והכריז קבל עם ועדה שאין לו ספק בדבר והרעיש עולמות למה מתעלמים מקיום מצות עשה מה"ת. אך גדולי ישראל בדורו לא הסכימו עמו. והנה כעבור ימים ושנים באו חוקרים ובטלו דבריו מכל וכל, אלא הצביעו הם על משהוא אחר שהוא החלזון¹. שוב אחרי תקופה יותר מאוחרת קמו אנשי מדע וטענו שכל מה שחזו עד כה הוא שוא ותפל, ורק הם היו יודעים ומכירים את החלזון האמיתי. ואנחנו לא נדע אם כעבור שנים יבואו אחרים ויבטלו גם דבריהם.

¹ כמדומה שכוונתו לינטינה של הרב הרצוג.

והנה טענת הבית הלוי נגד התכלת של הרבי מרדזין ז"ל היא שאם הדג היה במציאות וגם הוצאת צבעו היה ידוע בכל זמן מהזמנים מעת שנפסקה התכלת מישראל ועכ"ז לא לבשוהו אבותינו ה"ה כאילו יש לנו מסורת מאבותינו כי זה הדג וצבעו אינו החלזון והתכלת אף שיש בו כל הסימנים שסמנו בו (הנ"ל) [חז"ל]. ואנא לא ידענא מה עם ההמצאה שהמציאו חוקרי זמנינו אם גם עליה חל הטענה הנ"ל.

והגאון מקוטנא בספרו ישועות מלכו כ' "כבר הוחזק אצל ישראל יותר מאלף שנה שנגז בתכלת ופשט לשון הספרי פ' ברכה ומדרשו של האריז"ל מסכים לזה שאין תכלת אלא בזמן ביהמ"ק, וגם מלאכת הצביעה לא נתברר, כי לדעת רש"י היורה שנותנים לתוכה דם החלזון לצבוע לא היו רשאים לערב סמנים אחרים כ"א דם החלזון לבד, ולהרמב"ם ביורה שנותנים החלזון נותנים הסממנים, ומי יכריע בזה"ז. ע"ש בסי' א ב ג. ומסיק "ע"כ א"א לסמוך ולסייע את מלאכתו."

ובאו"ח סי' ט י"א שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית והטעם דבעינן בזה מין הכנף ובפמ"ג שם מלמד שנתעטף הקב"ה בטלית ולבושיה כתלג חיור, א"כ בהכרח יעשה הטלית והציצית לבנים ע"ש. עכ"ל הגרי"ש אלישיב.

דעת הרב הרצוג

הרב הרצוג הקדיש פרק במחקרו לבירור השאלה אם הארגמן הוא התכלת (פי"א), ומסקנתו שאין זה התכלת. והעתקתי חלק מלשונו (מתוך ספר התכלת), וז"ל (באות ד) "על יסוד כל האמור למעלה לצדד בשביל המורקס טרונקולוס ידמה הקורא הבלתי תלמודי למצוא חיזוק להשערה ההיא במקורות התלמודיים אבל עתיד הוא לאכזבה מפתיעה, מכיון שבאנו למידה זו הבה נתבונן אם המורקס טרונקולוס אותו מין החלזון של ים וכו' לאכזבתינו הנה אותו המין אינו מכוון לגופו דומה לים כלל וכלל, גוון גופו הוא לבנוני עכור מנוקד חום וצהובי, ואם נפרש גופו דומה לים על לבושו היינו נרתיקו הרי נרתיקו לבן - שחמומי. ולא עוד אלא שאיננו מתאים לסימן עולה אחת לשבעים שנה אף לאחר שהנחנו שהוא לאו דוקא. יש אמנם במין מורקס ברנדריס פרט שנרתיקו כחול דומה לים התיכון ואולם כפי שכבר הגדנו הרי המורקס ברנדריס מוציא צבע הארגמן לא צבע התכלת. המין הנקרא פורפורה פטולא מתאים באיזו מידה לסימן דומה לים וגם לסימן עולה א' לע' שנה ע"פ הנחתינו שהוא בגדר גוזמא, אבל איננו נמצא בים התיכון וגם מפני טעמים אחרים אינו משביע רצון."

וראה מאמריהם של הרב שלמה אנגלארד שליט"א באור ישראל ניסן תשנח עמ' קלה. וע' מש"כ הרב שלמה אליהו מילר שליט"א מטורונטו באור ישראל תמוז תשס"ד ובסוף מאמרו כתב בזה"ל "סוף דבר, לדעתי יש קפיידא בדוקא שלא להשתמש במין תכלת החדשה הבאה מן ה"מורקס".

קונטרס ארגמן אינו תכלת

כמה דברים שצריך לברור לגבי חלזון התכלת

א) איך נראית הקונכי' בים? (דומה לים).

ב) מה מאכלו (רמב"ם גידולי קרקע).